

På sångens vägnar

Det har kommit en tjock bok, nästan 600 sidor, som med början i den gustavianska tiden främst behandlar den svenska romanssången under 1800-talet. Boken är skriven av Lennart Hedwall, pianist, dirigent, tonsättare och musikforskare, som också varit verksam som sångare och under mer än 60 år sysslat med sångkonst inte minst som ackompanjör, vilket ofta dokumenterats i inspelningar.

Boken är en önskan att hjälpa romansens att överleva i en tid när den ofta dödförklarats, genom att väcka sångares och pianisters nyfikenhet och visa på den väldiga musikskatt, som skapats av svenska tonsättare under en tid när romanssången var den centrala musikformen, alltså innan konserthus byggts, bara några få symfoniorkestrar ännu hade etablerats, och när levande musik vanligtvis framfördes i hemmen och i mindre sällskap.

Detta är inte någon vetenskaplig avhandling, skriver Lennart Hedwall. Nej, kanske inte det, men med tanke på den enorma sakkunskap och den omfattande allmänbildning och belästhet författaren uppvisar, vore det förmätet att här skriva en recension – det får bli en anmälan genom att mycket kortfattat ge exempel på vad den här boken innehåller, och hur den bör kunna användas.

Boken består av tio kapitel med början i en prolog – en programförklaring till boken om man så vill – och slutar med ”Tankar om sång”. Efter prologen följer ett kapitel om romansen som genre och begrepp. Därpå ställs frågan, när den svenska romansen föds. Här inleds raden av kortare och längre tonsättarbiografier med beskrivningar av enskilda sångkompositioner, och den följs av ett kapitel om den gustavianska visan och ännu ett om ytterligare några gustavianer. Begrepp som ”strofisk dikt” och ”strofisk visa” utreds, och därefter presenteras fjorton tonsättare under rubriken ”Från nyklassicism till biedermeier”.

Mellanrubrik?

Det helt dominerande kapitlet (från sidan 79–460), kallas ”Ett tonsättarsvep från Bernhard Crusell till Josef Eriksson”. Det bör inte sträckläsas utan användas som referens, för det torde vara omöjligt att tillgodogöra

Fortsätter på nästa sida ↓

Lennart Hedwall

PÅ SÅNGENS VÄGNAR

Om svenska sånger och romanser från Joseph Martin Kraus till Josef Eriksson samt några Tankar om sång

NORMA

sig alla de uppgifter som där finns om hundratals kompositioner, tonsättare, textförfattare m.m. Det rör sig om runt 160 tonsättare med exempel på deras produktion. Av dessa är 28 kvinnor, många, både kvinnor och män, i dag okända för de flesta.

Givetvis finns de mest kända tonsättarna som Jacob Axel Josephson, Adolf Fredrik Lindblad och Gunnar Wennerberg upptagna i längre artiklar men alltså också mindre betydande som Fredrika Börjesson, August Wallenberg och Gustaf Edvard Winroth, då i kortare artiklar, ibland bara på några få rader. Man får också veta saker, som att den mångbegåvade Wendela Hebbe, ”vår första kvinnliga journalist”, som fick flera av sina dikter tonsatta, också själv skrev några romanser till texter av Esaias Tegnér, hennes rätt otillständigt uppvaktande tillbedjare, och Herman Säterberg, som var hennes nära vän, förutom till egna texter. Idag är nog hennes musik tämligen okänd, medan framför allt tre av hennes dikter ”Fyra visor i folkton” i Wilhelm Peterson-Bergers tonsättningar blivit klassiker genom främst Jussi Björlings insjuningningar av tre av dem.

Längden på artiklarna om tonsättarna tycks ha bestämts av två faktorer, dels hur intressanta Lennart Hedwall har funnit dem vara och dels, förstås, hur betydande de objektivt sett kan anses vara i den svenska musikhistorien. Hedwall är mycket uppriktigt och inte sällan kritisk. Ofta menar han att texterna är undermåliga, eller också är inte den musikaliska dräkten de fått välfunnen, och det talas inte sällan om schabloner och bristande originalitet, men Hedwall ger också beröm och behandlar ganska ingående det textmaterial som musiken är byggd på, eftersom han med rätt uppfattar en romans som en produkt bestående av både text och musik.

Dessa synpunkter på romanserna, de må vara subjektiva men här framförda av en av våra främsta kännare av romanskonsten, bör kunna fungera som en vägvisare till de säkert över tusen romanskompositioner av svenska tonsättare från den här tiden, som faktiskt existerar. Tyvärr är de inte alltid lätta att få tag på, någon nothandel existerar knappast längre, så man är då hänvisad till Musik- och teaterbiblioteket, större länsbibliotek eller Musikaliska Akademiens ”Levande musikarv”, som är under arbete, och där man online och gratis kan få tag på noter.

Några avslutande funderingar

... utgår från en debattartikel skriven 1921 av Hilma Henningsson, som var en välkänd röstpedagog på Musikkonservatoriet och dessutom lärare i välläsning. Hon menade att tonsättarna inte respekterade meter och diktion. Naturligtvis blev hon bemött av flera

tonsättare, bl.a. Josef Eriksson, som menade att han aldrig medvetet satt texten i andra rummet. Nej, han betraktade texten som en ädelsten, som han ville ”ge en infattning så noga överensstämmande med ädelstenens art som möjligt”.

Lennart Hedwall har då i föregående kapitel skrivit mycket utförligt om Josef Eriksson, som han menar orättvist undgått den uppmärksamhet han förtjänar, och att det beror på att han står på tröskeln till ”moderniteten”. Kanske tog han trots sitt bemötande av Hilma Henningsson efter hennes kritik mera hänsyn till dikternas ”rim och meter” – i alla fall tycker sig Lennart Hedwall ha märkt det.

En annan sak som tas upp i det här kapitlet, är hur många romanskompositörer upptäckt att en dikt helt enkelt kan pocka på att bli tonsatt. Det händer inte varje gång, men nog är vi många, som utan att vara tonsättare, tycker att det finns en inneboende melodi i vissa dikter med tydlig rytm i. Inte underligt att sådana dikter ofta tonsatts flera gånger.

Kapitlet är innehållsrikt, så låt mig bara nämna det avslutande stycket om hur romansen förlorat sitt ”egentliga livsrum”, och vad det beror på. Orsaken, menar Hedwall, är att hemmusicerandet allt mer försvunnit. Visserligen kan man sitta hemma och lyssna på radioutsändningar och grammofooninspelningar, men det blir ett ensamt lyssnande, och i inspelningsstudion är artisterna ofta mer passiva och mindre agerande. En kommentar till detta kan vara, att liveupptagningar från konserter ofta förmedlar ett mer levande intryck av musiken och därför engagerar lyssnaren mer. Det gäller all musik!

Tankar om sång

... till sist, något om sjungandet självt. Om en sång ska ha en chans att nå fram till lyssnarna måste den framföras väl, och det är inte lätt. Lennart Hedwall börjar med att tala om andningens betydelse, andningen som inte bara är en fråga om att hämta luft utan om att göra det på rätt ställe, rytmiskt, och tillsammans med ackompanjatören eller dirigenten. Det är knappast en slump att Hedwall börjar med andningen, eftersom fraseringen i så hög grad är beroende av den och denna är något av det viktigaste som skiljer en mogen artist från en nybörjare eller amatör.

Boken jämför olika sångmetoder från Johann Adam Hiller (1728–1804), verksam bl.a. i Leipzig via Manuel Garcia (d.y., 1805–1906) i Paris, Isak Berg (1803–86), Julius Günther (1818–1904), Fritz Arlberg (1830–96), Gillis Bratt (1870–1925), Dagmar Gustafson (1895–1989) och andra. Äldre tiders sångidiom förefaller förlegade idag. Något vet vi ju om hur man sjöng runt sekelskiftet 1900, eftersom det finns inspelningar från den tiden, men hur lät en så dyrkad sångerska som Jenny Lind? Tyvärr verkade hon innan det var möjligt att göra ljudupptagningar, men i det här kapitlet får hon själv utveckla sina tankar om sång och sångteknik, vilket kanske kan ge oss en viss uppfattning om hur hon lät. Det finns också flera mer eller mindre auktoritativa skildringar av hennes sång, av vilka t.ex. Isidor Dannströms (1812–97) måste ses som trovärdig, eftersom han dels var operasångare själv och dels sjöng mot Jenny Lind flera gånger. Det är ju spännande läsning för den sångshistoriskt intresserade.

Hur ska då boken användas?

Ja, för det första är det en mycket kvalificerad förteckning av säkert de flesta romanser och med romansformen besläktade sånger, som skrivits i vårt land under ca 150 år. Som sådan kan boken användas som en uppslagsbok med kvalificerade kommentarer, och en sångare som letar repertoar bör därför kunna få åtskilliga tips om vad som kan vara värt att titta närmare på. ”Funderingarna” kring förhållandet mellan ord och ton är också tänkvärda, och till sist kan man ju hitta konkreta råd om hur man ska framföra romanser, så att de når sin publik. Vilket är hela vitsen med att sjunga!

CALLE FRIEDNER

**LENNART HEDWALL
PÅ SÅNGENS VÄGNAR
OM SVENSKA SÅNGER OCH ROMANSER FRÅN JOSEPH MARTIN KRAUS TILL
JOSEF ERIKSSON SAMT NÅGRA TANKAR OM SÅNG
KUNGLIGA MUSIKALISKA AKADEMIENS SKRIFTSERIE NR 143
ARTOS & NORMA BOKFÖRLAG 2018**